

Tisztelettel perckor barátom Lóránd.

Csak négy nemből áll föl a nered és az episto-
lám. Kérlek benne valamit, de nem magamért.
Ez te bizonyára meg fogod bocsátani az ellátásomat,
tudva azt, hogy nem voltam vispaclni a régimuli
emlékeivel, melyek révén most is érem Lóránd
barátom való jóindulatát melegek.

Már régebben képeledtem a gondolattal, hogy
több is riméletesen, elnöki kezűs gondjaitba ajánljak
az academia diszterminel, illetőleg a megkeresés, de
megint félbehagyni palpestményed sürgős befejezésére
napot. Periculum in mora fenyegeti azt, a mi roma-
lyabb érsekmében. Lórá barátunk vért és gyengé-
kedik. Félek, nem bírja már tovább. És én persze
lennéne színtelenem, ha - több valamit - bármí-
jelen utódja, de nem ő maga felel meg, a terem má-
rit falára, amelyet az újabb karsonokat, amelyet a má-
kompozíciókat, melyekkel, ugyanaz az academia
meghírástól, már régebben elrejt.

Baldugnel és alyát kerdelem, — erebör
25 emendével — ezt a lép vállalatot. Baldugnel
napbányát erélye juttatta át, a hol most
újra megkezdte. — szí a mi nő: rést néz az
ingy méltó befejezés, mint az academia körke-
vességén jelen elnökre, Riker minden aldatól
annyi nép remény és várakozás fürödik.

Engedd meg hogy idemkébelem erre a
fűrészkész nem perénytelen nőgatalás, csak arra
kéreget, vés betű egy pillantást, és olvasd ki
belőle hallhatatlan emléke és alyát örökségét.

Ő is hallgatott annak idején, a tárgyban
az én perény kéresemre, javaslataimra. Ez az én

Szűz érdeklődésem és ambícióm kistka, szűz
felrakatásaim és rögzítésem belső rugója.

Valódi átkat képeri ennek a jó ügynek a pres-
terin halogatás és késedelmes. Ennek viszont
vra az az átkozott pénzhiány, vagyis inkább ha-
gyományosan püskellő, hogy ne mondjam. Bartók
érvjárásunk. A harafias Moralis-ol és Moritu-
ri-ol nagy erővel és elterjedt birtokos ca-
lája, a mint egészen elcsúszott nem gondolt a percek
és paragon fejjel, így halálra vágyában sem jött
ennek hogy a tudomány és irodalom mellett a
művészet és társadalmi való nemzeti kultúránk
lehesen. — A mi gardag Akademiánk pedig, mely
nek ily harafias legaszkodás révén évente ismét
erővel gyarapodás az alapítójának és jövendője, a
világért sem akarja belátni hogy a révben mivel
tartott önmagának, és, a mint hallom, ismét az
országos Könyvtárosok és Kézírtokosok
Közletének a diszcrenciájának befejezését, a minél 25 év-
vel ezelőtt érdekelme és menessége volt, de ma már
nimmileg fejlettebb viszonyaink körüli, megint
és hármas már nem igen méltó expediensnek te-
kinthető. — Nem egyet harangui rostan,
ily érdekelme az Akadémia befolyásosabb és
par excellence művelő és műpártoló tagjai:
Pulvay papát, Flernmannst, Polyai, Frad-
nait; — de mindannyi aronnat begomboltu-
kon és holmi akademiák-erőbeli non possumus
mögé bujt, így hogy nem is meg lehet hátrá-
nom a magyar tudomány szigorú püskellő és
igényei, redius salán — széteselensége elöl.

Mylános, azaz bírlapi agitációra nem
ragadtatom magamat, és ilyet egyet mással
meg is arandályosodom, bár meggyellem, hogy az
a mi népünk és nagyságunk Akademiánk —
egy egészen emberélet ideje alatt — nem bírja vagy

nem akarja a sajtójától féltani a még hátra-
levő feltevéseit annak a diszkrét Röpönyegnek,
a melybe nyitvános sünepegyei általánosan be-
költönni, mindegyikének jól esnie. Micsit fog-
ja meg magát éppen az az emvénnyel, hogy az-
tól a végig ápróbb, mégis korábban is elvétel-
ten mindegyik, melyből általában a lakos vi-
lágnak is imponálhat; vagy van talán az akadé-
mia tárgyalási tiszteletén olyan szöveg is, kelti ma-
hát, mely éppen rendkívüli bár, de éppen álto-
zatnak nevezhető? -

Prohász meg ezt barátom elvárásait.
Nem annyira a túlméltoság, mint a belátás min-
degyik. Aggodalmam a jövőt hogy a még
deliberálunk és egyre halogató a fogantatásait.
Ritkább az, a ki a mi befolyásunk a legmúltabb
is legújabbabb művészet.

Nem a tárgyalás az intézkedés, erre javamat
adom. - Lakónál nobilisabb, méltányosabb
is érdeklődőbb lehet nem ismerem; az unalmas világ-
ban sem találhatnánk túlsókat. - De tárgyalás
magának az ügynek körülménye, története is -
már már az mondánám: akademiánál
dignitása is.

Te vagy annak képviselője, és barátom
Loránt, elv szóban te vagy az ügynek újra
megindítására hivatalos, képes és bizonyos
hajlandó is.

Természetesen kérek, ne vedd von néven hogy
erre figyelemre. En is ohajszánám megadni
a vélemény megadása is bízni lenni rá, hogy a vég-
leges írás a vértben neked fogadjon örömet.

Ha sajtóval tudnád megmondani
percekre keltetve hívet

Budapest 1890 december 13.

Keceli János

M. G. Jól látszik, és mindegyik kérelemnek helye jól jött, és en-
nyire a fentiekkel elvénnyel örömet. De 14 hétig is még
kérdés voltam a nobél díjra, és ma elvénnyel mindegyik is, de
az a véleményem, hogy jóval a későbbiekben
rejtőzik el.

K. G.

Az

Akademia nagytermének falképeiről és művészeti díszítéséről.

(Előadás a m. tud. Akadémia 1888. május 6-diki közülésén.)

Keleti Gusztávtól.

Tisztelt Akadémia! Előadásom tárgyának az az előnye, hogy hosszú bevezetésre nem szorul.

A mint ide beléptünk, az első körpillantás, melyet e falakra vetettünk, azonnal belesodort bennünket a dolog velejébe: »in medias res«, — a mint tudákosan mondani szoktuk.

Ez a tág helyiség kezdettől fogva, éveken át, még a mult esztendőben is a provisorium illetlen pongyolájában fogadta volt a tudományos ünnepélyeinkre ide gyülekező közönséget. Mostohája volt mindedig a magyar tudomány büszke palotájának. Csak mától fogva érdemli meg, habár még el nem készült teljesen, a díszterem címét; s nekem jutott a szerencse, hogy a mai napon új, rendeltetéséhez méltó öltözetében, én legyek a bemutatója.

Ez a szerep, megvallom, nagy elégtételemmre szolgál. Jogcímem reá talán egyedül az a türelmetlenség, melylyel régóta szolgálom ezen közérdekű metamorphosis ügyét s a meddő sóvárgás próbaéveinek

elmultával az a gyönyörérzet, melyet az átalakulás végbemenetelén érzek.

Látszatánál ugyanis sokkal magasabb rendű eme közmívelődési vívmányunk jelentősége. Mert lyenül kell e terem diszitésének sikerrel befejezett próbáját tekintenünk. Erőteltjes, biztató jeléül magasabb hivatásunknak, szellemi képességünknek, szóval oly tényül, melyben a nemzeti tudomány és művészet rokon érdekeit és céljait a legszebb harmoniában ölelkezve szemlélhetjük. S ha idegenek ülnének ma soraink között, kik csak azért jöttek volna, hogy nyelvünk hangzatosságáról maguknak fogalmat alkossanak, szavainkból ugyan mitsem fognának érteni, de színes falairól e teremnek mindenütt értett világnyelven fognák leolvasni hirdetését annak, a mit az imént mondtam: nemzeti kulturánk tekintélyes fejlettségének igazolását.

Igy, legfontosabb érdekeinkkel kapcsolatosan, fogta fel ez ügyet már több mint két évtizeddel ezelőtt az akademiának akkori felejtethetlen elnöke, néhai *Eötvös József* báró is, a terem diszitésének első megpendítője. Magasabb rendű művészeti törekvéseink új kiindulási pontjának tekintette e vállalatot, s az ország figyelmét reá irányozta egy meglehangú szózatban, melyet épen az akademia palotájának ünnepélyes megnyitása napján, 1865 december 11-dikén, »Politikai Hetilap«-jában közzétett.

»A palota most készen áll — úgy mondá Eötvös ezelőtt 23 évvel, — s megnyitásának ma lezajló ünnepélye nemzeti ünnep a szó legszentebb, legbizta-

több értelmében, mely tiszta örömmel töltheti el minden hazafi lelkét, mert a megváltó eszmének hozott áldozat dús jutalmát látja szemei előtt a nemzeti tudomány ékes házában megtestesülve. A mi kevéssele ezelőtt csak reménytelen óhajlás volt, most valóság. S az anyagi tőke, melyet honfi indulattal az öntudatos áldozatkészség gyűjtött, hova tovább szellemi tőkévé változik át, mely száz alakban, de ezer áldás képében visszahárul a nemzetre.»

»Csakhogy e kölcsönös egymásra hatás üdvös láncolatából hiányzik még egy láncszem s e hézag kitöltésére megjött az idő.«

»Mert a magyar akadémia palotája felépült ugyan; a hazai tudománynak tág és kényelmes háza van, melyben szélesebb alapon működhetik s bármennyire tágul a műköre, elfér benne még sokáig; de ez a ház csonka marad és befejezetlen mindaddig, míg a belső termek kopár falai és a szobroknak szánt fülkék a csarnokokban hirdetni fogják szegénységünket; hézagos lesz és tökéletlen, míg csak a művészet diszával nem koszorúzzuk a művet, mely a hazai történet jelen ivadékunk lelkébe vésett fordulópontjának s a magyar közszellem jelen fejlettségének maradandó emlékül szolgálni van hivatva.«

»A palota külső alakja és disze, belső termeinek arányai és építészeti részletei bármi nagymérvűek és fényesek legyenek s bármint feleljenek meg külön rendeltetésüknek az épület tüzetes céljairól, alakulása történetéről: összes művelődésünk kiválóbb mozzanatairól ékebben fogna szólni a művészet

ezerhangu beszéde, mely belsejében várja megszólaltatását, mint az az egy-két arany betű, mely homlokzatán ragyog.«

»A teendők első és nagyobb fele be van fejezve; kisebb, elbirható felét, mely még hátra van, ne bizzuk utódainkra! Legyen az Akadémia palotája egyöntetű, teljes emléke jelenünknek és midőn a tudomány diadallal tartja bevonulását a házba, melylyel a nemzet azt megajándékozá, nyissuk meg azt a hazai művészetnek is!«

»Szebb tér ereje megfeszítésére nem nyilhatik, mint az akadémia fölékesítése körül, a nemzetnek viszont a hazai művészet felkarolására hálásabb, szebb alkalom, mint ennek létesítése, nem kínálkozik soha.«

»*A kezdet az akadémia nagy termét illetné*« — így folytatá a boldogult Elnök, s lelkes szavakban hívja fel adakozásra a haza közönséget.

»A cél — úgy mond, — mely előttünk lebeg, e monumentális palotának a nemzet méltóságához illő befejezése, aránylag már csekély áldozatot igényel, s ezt rövid egy-két év alatt érhetnők el, ha a szükségelt falfestmények számához ugyanannyi lelkes hazafi, vagy hazai társulat egy-egy falfestmény, dombormű vagy szobor elkészítését saját költségén magára vállalja.«

Nem a filléreiből kifogyott nép összességéhez fordult e kéréssel, »csak egyes, földi javakkal gazdagabban megáldott hazánkfiainhoz, kik magasabb műveltségüknél fogva a nemzet dicsőségére szolgáló nagy mű méltó befejezésének szükségérzetétől át van-

nak hatva, de másrészt meg vannak győződve arról is, hogy a sokáig mellőzött hazai művészet azon időponttól fogná számithatni magasabb lendületét, a mikor a nemzet szíve véréen ápolt hazai közintézet palotájában méltó és lelkesítő feladatokat tűz ki lelkesülni és teremteni képes művészeinek. »

Közel egy század negyede telt el azóta, hogy e fölhívás elhangzott. Eredménye is látszik végre; biztatató féleredmény csupán, de mely már is föllebbenti a fátyolt az óhajtott végcél előtt.

Most már ékesenszóló tények sürgetik a csekély eszközökkel megindított mű befejezését, melynek érdekében legelőször *Eötvös*, utóbb *Horváth Mihály*, *Ipolyi* és más jeleseink buzgólkodtak.

S ha kérjük, kik azok, kik az anyagi támogatás szükségére való hivatkozást, mint a felszólaló lelkiismeret szavát, azonnal megértették s a kitűzött célra áldozni siettek: úgy első sorban egy, hazafias bőkezűségéről nevezetes magyar főúr emlékével találkozunk. Azután sorra következtek a magyar közszellem régi támaszai, a magyar püspöki kar és a főpapság tagjai s egy-két szerényebb állású, de fenkölt lelkű polgár, ki a saját körében gyűjtött fillérekkel járult a gazdagok adományaihoz.

A gyűjtés sikerrel biztatott. Az akademia tehát bizottságot alakított, már 1873-ban, oly tagjaiból állót, kiket a történelmi falfestmények tárgyainak kijelölésére illetékeseknek ítél.

A bizottság *Horváth Mihály* elnöklete alatt *Henszlmann Imre*, *Ipolyi Arnold*, *Rómer Flóris* és

Toldy Ferenc rendes tagokból állott. Ezek nevében *Ipolyi Arnold* vállalta magára egy részletes program kidolgozását, melyet a bizottság magáévá tévén, abban állapodott meg első sorban, hogy a terem falait ékesítendő festmények a *magyar irodalom történetéből* kiszemelt főbb mozzanatok ábrázolására szorítkozzanak, mely tárgyak az akadémia, mint magyar irodalmi és tudományos intézet keretébe legjobban illenek.

Megállapodott továbbá abban, hogy a történelmi falfestmények elrendezését, felosztását illetőleg, a megbizandó művész vagy művészek a *csoportosítás* elvét tartsák szem előtt. Ez alatt azt értette a bizottság, hogy a mennyiben a terem építészeti tagolását falfestmények befogadására nem mondhatni kiválóan alkalmasnak; de másfelől azért is, mert irodalmi történelmünk, kivált bölcsőkorában, nem oly gazdag, hogy több, külön kép számára elegendő anyagot nyújthasson: régi, jeles előképek és példák nyomán inkább azon legyünk, hogy a kínálkozó anyagot nagyobb korszakok egybefoglaló képeiben dolgoztassuk fel. A művészeti oekonomia oly rendszerével t. i., mely — az idő- és téregység megbontása mellett — egyes kiemelkedő alakok, mint megannyi központ körül csoportosítsa a korjellemező kisebb szereplőket és tényezőket.

Ezen eljárás mellett elérhetőnek látszott az, hogy az idők és események szellemében egymáshoz viszonyított és sorakoztatott részletek mégis egymásba folyó és áttekinthetően jellemzetes egészet

nyujsanak a tágabb falterületet betöltő festmény szemlélőjének.

Ugy ez a felfogás, mint a kiszemelendő történelmi anyag iránt való megállapodás, az akadémia vezető köreiből helyesléssel találkozott; a munkálatok megindítása mindazonáltal évről-évre halasztást szenvedett.

Nálunk a nemzeti veszteség érzete bizonyára hathatósabb műpártoló, mint a szépnek eszménye. Ha valamelyik jelesünk kidől, itt hamarabb tudjuk előteremteni, mint másutt, az emléksobrára szükségelt vagyont. De a művészeti ügyeknek önmagukban rejlő mozgató ereje csekély.

Bénító akadályai a hazafias áldozatkészség gyakori kifárasztása, lelkesedésünk lohadó természete és a saját képességünkbe, valamint a szakértő köreinkbe helyezendő bizalom hiánya.

A terembizottságnak több jeles tagja időközben elhalálozott, jegyzőkönyvei is megsárgultak, mire közel egy új évtized eltelté után, 1881-ben az akadémia egy másik, vegyes bizottságot küldött ki, az ügy újabb tárgyalására. Ez az újabb bizottság egy lépéssel tovább haladván, az Ipolyi által kidolgozott tervezet elfogadása mellett felkereste a legkiválóbb magyar művészeket, első sorban *Lotz Károlyt*, *Benczur Gyulát* és *Munkácsy Mihályt*, hogy egy-egy falkép elkészítésére vállalkozzanak; mit azok hazafias készséggel megígértek.

Csakhogy ezen biztató ígéretek leple alatt újabb nehézségek mind messzebb jövőre halogatták

a tervezett műnek foganatosítását. Egyrészt a kismelt művészeknek más irányban való elfoglaltsága, másrészt a jövedelem pangása, végül a mű végrehajtásának sorrendje iránt a bizottság kebeléből a művészet nevében felhangzó oly igények, melyek mind-
eddig tekinteten kívül hagyattak, pedig tekintetre igen érdemesek valának.

Értjük a teremnek, mint építészeti egésznek előzetes és tervszerű színes diszitését, melynek szükségse fenforgott, mielőtt a falképeken az első ecsetvonás ejtetnék.

Mert megfordított sorrendben fogván a dologhoz, az a veszély fenyegeti vala az egész vállalat művészi sikerét, hogy jeles festőink a környezet szinhatásának előzetes megítélhetése nélkül, csaknem vakon, s egy a más művének rovására dolgoznának, végeredmény gyanánt pedig a terem diszitésében célba vett magasabb rendű összhang helyett ennek ellenkezőjét érhattuk volna el.

Ezen követelménynek elismerése kedvező fordulatot jelzett a bizottság működésében, de árnyoldala az volt, hogy a nyomában ébredő kételyek azt ujra néhány esztendővel elaltatták.

Akademiánk jelen Elnöke megsokallotta végre meddő törekvéseinknek immár hosszúra nyúlt Odysseáját — s számba véve a fenforgó összes nehézségeket, — egy jól inspirált erélyes elhatározással megtalálta nyitját a bonyodalmaknak.

Egyidejűleg és egyöntetűen fogott a kettős kérdés megoldásához. A terem architektonikus és

ornamentális diszitésének első feltétel gyanánt sürgetett diszitése iránt tervezet és költségvetés előterjesztésére felhívta *Schikédanz* Albert építész, ki dekoratív tehetségének és alaposan képzett izlésének már nem egy alkalommal szép tanujeleit adta.

A történelmi falfestmények elvállalására pedig felhívta *Lotz* Károlyt, a jelenkori monumentális művészet gyér oszlopainak egyikét, a kinél alkalmasabb erőt a fontos művelődéstörténelmi feladat sikeres megoldására — meggyőződésem szerint — nem találhatott volna.

Mind a két művész, a viszonyok által megszábotott, igen szerény föltételek mellett, de méltó becsvágygyal fogadta el a megtisztelő megbízást.

És e perctől fogva megmozdult a nagy teher. Egymás nyomában készültek mindkét művész részéről különböző, mégis egymást kiegészítő feladatuk természete szerint a kartonok és tervezetek; egyre folytak, különösen az építészeti falsikok és részletek színes diszitése körül a tájékoztató, erélyes kísérletek. Mert egy év alatt, a tavalyi és ezidei nagy gyűlés időközében, a munka jó részének el kellett készülnie, hogy a mű helyes irányáról ma tanúságot tevén, isten jóvoltából meg se akadjon többé, míg az Akademia diszterme, címének és rendeltetésének megfelelő díszben, végkép el nem készül.

Az irodalomtörténeti falfestmények körül *Lotz* Károly hasonló szerepre vállalkozott, mint annak idejében halhatatlan elődje: *Rafael* a vatikáni Stanzák freskóinak, különösen a »Disputa« és az »Atheni is-

kola» címen ismert falfestmények megalkotásánál. A Renaissance korának nagymestere, ezek vallás-bölcséleti eszmetartalmát és irányzatát illetőleg, a pápai udvar tudósainak sugalmaira figyelt. S bár a feladat nem volt festői, noha a művészet hétköznapi törvényei szerint alig látszott megoldhatónak, Rafael mégis tehetségének kimerithetlen segélyforrásai révén a tárgyhalmoz minden nehézségével diadalmasan meg küzdött.

Lotz Károly is, a diszterem nyugati falára tervezett, igen változatos tárgyú, mégis egységes nagy falfestménye történelmi s főleg irodalomtörténeti tartalmára nézve, elég hiven ragaszkodott az Akadémia terembizottságának tudósai, első sorban néhai Ipolyi Arnold püspök által javasolt programmlényegéhez. Csupán azt küszöbölte ki belőle, a mi a művészeti érzékités alapföltételeivel összeférhetlennek bizonyult. Ezt pedig tennie kellett. És tehetette annyival inkább, teljes jóhiszeműséggel és szabadsággal, mert a teljesithetlen kívánalmak tulnyomó részben csak mellékes jelentőségűek valának. Az irányeszmék sarkpontjait nem érintették, sőt az 1875-diki jegyzőkönyv több helyén amaz érdemes tudósaink ismételve világosan utaltak arra, hogy programjukban a tervezett falfestmények körének történelmi anyagát csak főbb vonásaiban akarják megjelölni. A terjedelem és forma minőségére nézve azonban meghajolnak a végrehajtással megbizandó művész egyéni szakvéleménye és inspirációi előtt.

A nyilvánult bizodalomra teljesen méltónak

mutatta magát Lotz; nehéz feladatának magaslatán állva, élénk rajzolja a keresztény civilizáció térfoglalását és szilárd megalapítását Magyarországon, Szt. István apostoli első királyunk bölcs és áldásos munkájának sikerét tüntetve fel a magyar irodalomtörténet középkori mozzanataiból szőtt festmény bő keretében, mely az idő- és téregység megbontása mellett, motivumainak tömör gazdagságával, Nagy Lajos király korát is belefoglalja.

Egyes komoly zengzetű akkordokban szólaltatja meg a művész, — történelmi jelentőségük külön alaphangulata szerint, — e hosszú időfolyam kimagasló epizódjait, lélekemelő symphoniába olvasztva együvé nemzeti fenmaradásunk és boldogulásunk megannyi jogcímének dicsénekeit.

Ez az első bevégzett falfestmény — színesen diszitett falpillérek által három rétre osztva — mint látjuk, alól a karzat szalagjától, fölül félkörű ivalakban van beszegve. A képeket bekeretező boltívek belső síkjai a terem plafond-diszeibe átjátszó szőnyeg-mintaféle ornamentációval borítvák, mely a festményeket el is választja, össze is köti a környező architektúrával.

Háttérét a háromegy falfestménynek gazdagon tagolt román stílű templom félköröralaku apsisa képezi, melynek ablaknyílásain keresztül a kültermeszet kék ege betekint s mély távlatot kölcsönöz az egész sceneriának.

Kellő közepét gazdagon diszitett, mennyezetes trón foglalja el. A fölvezető s bibor kelmével bevont

lépcső tetején a kép és az egész képcyklus központjául *Szt. István* fegyvertelen ősz alakja áll, fején a pápától küldött szent koronával, Gizella himzett palástjával vállain, királyi méltóságának teljében, mintegy isteni sugalomra hivatkozva, balját ég felé emeli, jobbjaival oda nyújtja atyai és királyi intelmeit *Imre* fiának, a végzetes fogadalmu királyfinak, ki a lépcsőzet középfokán térdre ereszkedve, ábrándos szép arcát fölemeli atyjához s az iratot kebléhez szorítva figyel szavaira. Oldalról az ifju fölé hajlik, teljes főpapi ornátusban, egyházpásztori botjával kezében ősz nevelője *Szt. Gellért* püspök, némelyek szerint a király intelmeinek (»*St. Stephani Regis de institutione ad Emericum ducem Liber*«) szerzője. Ezt a bensőségteljes csoportozatot már az előtéren balfelől két sz. benedekrendi hitoktató alakja egészíti ki, — talán *Walter* és *Henrik*, — a pannonhalmi magistereké, kik közül az egyik fekete kámzsás, ascetikus arckifejezésű, mély gondolatokba merült különösen szép alak, kezében tollal, előtte szent irás és halálű. Még hátrább *Hartwick* püspök, szt. István életirója s más egyházi férfiak. Ezekkel szemben jobb felől a keresztény hittérítés eleven munkáját látjuk folyni, egy szelid arcu ősz szerzetes alakjában, ki ülő helyéből félre hajolva térdére nyugasztott könyvből magyarázza az Isten ígét egy előkelő délceg ifjunak és leánykának, kik meghatva és elgondolkozva hallgatják az idvezítő uj tanok hirdetését. Az ifju kereszténység eme kedves képviselői s a királyi trón között, *Imre* királyfival szemben, de a lépcsőfokok egyikével

alantabb áll egy tarfejú, ős szakállú csuklyás barát, apostoli kettős keresztjét tartva a király elé, míg mögötte, a háttér felől az udvar népe között egy hegedős és templom mintájával karján a székesfehérvári egyház építésze közelednek.

Az előtéri két csoportozat közét, a trón emelvénye előtt, oroszlánokon nyugvó, finom domborzatu román stílű keresztelő medence foglalja el, oldalához repkénynyel befönt ódon kőtábla van támasztva, a krónikások korának közös jelszava gyanánt e fölírással: »*Emlékezzünk régiekről*«.

A tryptichonszerű festmény baloldali képezejének *Kálmán* király képezi központját, mely köré a korát jellemző mozzanatok képei csoportosulnak. A könyves király ábrázolásában művésziünk eltért a hagyománytól, mely a felvilágosodott lelkű uralkodót a testi fogyatkozások egész sorával bélyegezte meg. Ő ezzel ellentétben erőteljes, legjobb korában levő férfialaknak mutatja. Onérzetes magatartással látjuk Kálmánt igazságszolgáltató tisztjének jelvényei elé lépni; jobbával megragadja a felnyitott törvénykönyvet, baljának parancsoló mozdulatával fölmentő ítéletet látszik mondani a márványlépcsős emelvénnyel alján lábához borult félmeztelen nőre, kit a boszorkányság vádja alatt a hóhér hátrakötött kezeinél fogva a csarnokba hurcolt, fáklyát emelve baljában, melylyel az elítélre váró máglyát felgyujtsa. A koreszméket hathatósan tolmácsoló ezen csoportozattal szemben, a jobboldal felőli előtéren, szintoly szenvédeyes és nemzeti jelleg tekintetében szintoly ki-

fejező csoportozat köti le figyelmünket. Az eltűnő pogánykor végső vergődését jelképezi ebben a művész, két alakból álló csoportozatban. Az ős dalnoki rendnek egy élemedett képviselőjét látjuk az egyik alakban, a mint bőszerű mozdulattal hátat fordítva az új világrend előtt meghódolt királynak, ketté töri hegedőjét; míg társa a ledöntött oltár romján leroskadva, kétségbeesetten elfödi arcát, és az ősvallás védelmében kivont kardját végső lemondással földre bocsátja. Históriát érthetőbben festeni, mint ebben a megrázó két előtéri jelenetben, alig lehetséges. A mi e két csoportozaton túl a közép és háttér hézagait kitölti, a könyves király és az utána következő kornak irodalomtörténeti kiegészítője. Jobbról *Szt. Margitnak*, a királyi apácának bájosan nemes alakját látjuk, Rogerius, a »Carmen miserabile« szerzőjének kisérétében kiemelkedni. Hátról a szebbnél szebb jellemfők egész csoportját képezve, a többi legendairók sorakoznak.

A király alakjától balra a prédikációs írók körében kiváló helyet juttatott a művész, habár későbbi alak, a *temesvári Pelbártnak*, a ki a diszes faragványú szószéken állva irással foglalkozik, mintha egyházi szónoklatainak egyikét fogalmazná.

Áttérünk a hármas képsorozat utolsó, jobboldali harmadára, melyen *Nagy Lajos* király délceg alakja képezi központját a kompozíciónak. Azonban az elfogadott program szűk korlátai között, ez eseményekben gazdag korszakból, csupán a művelődéstörténelmi jelentőségüket érintheti.

Ugyancsak a symmetria követelményei alapján ezen a képen is téres emelvény s az oda fölvezető, több foku lépcsőzet adják a cselekvénynek, vagy mondjuk inkább a jelzőkben gazdag situatio színhelyét. Magát a pompakedvelő, fényes udvartól környezett királyt házi koronával fején, páncélinge fölött drága diszöltözetben, a tudomány és művészet pártfogójául mutatja be a művész, a mint a pécsi egyetemi palotának plastikai tervmintáját vizsgálja, műismerő tekintettel. Eszmerokonsági kapcsolatban e jelenet mellől Szt. László nagyváradi lovagszobrának mintája domborodik ki a középtérből, míg hátrább a csarnok egyik fülkéjében, ruházatáról ítélve olasz származásu piktör egy szenttárgyu falkép elkészítésén fáradozik. Az irodalomtörténeti vonatkozások hangsúlyozása gyanánt, a háttér karzatáról alátekintő három férfi, a keleti királyok jelmezében az egyházi jellegű színjátékok kezdetére, az ugynevezett mysteriumokra utal, míg az előtérben bal felől, két dominikánus szerzetes, keresztfejü vándorbottal kezében élénk társalgás közben lépdelve, az ős magyarok lakhelyének kutatóit s közöttük *Juliant*, a »De facto magnae Hungariae« szerzőjét juttatja eszünkbe. Ezekkel szemben jobb felől régi krónika-íróinkat látjuk egy őszszakállú főpap, talán Béla király névtelen jegyzőjének ülő alakja körül csoportosítva, közülök *Kun László* udvari papját is, spalatói *Tamást*, a *Márk* krónika szerzőjét, *Thuróczyt*. Feszült figyelemmel hallgatnak mindannyian a néphagyomány szavára, melyet a lépcsőre kiterjesztett bundáján ülő agg

földművelő élénken mesélgető szikár alakja jelképez. A ki a nemzet hősi elemeit sem akarná nélkülözni e korszak ábrázolataiból, talán ráismerhet ama, vörös palástja alatt vértezett s harcias kemény arc kifejezésű vitéz alakjában *Toldi Miklósr*a, a szintén karddal övezett király kíséretében.

Ezzel vázoltuk legalább főbb vonásaiban a történelmi anyagot, melyet Lotz Károly a terem nyugati keskenyebb falterületén az imént befejezett festményében a középkor jellemzésére felhasznált.

Tudvalevő, hogy a művész a terem átellenes falának ugyanily tagozatu hármasképterére *Mátyás király* és a reformáció korának festményét tervezi.

Az ablaksorokkal szemben levő s három ajtó által megszakított hosszfa a teremnek nemzeti irodalmunk újabb és legújabb korának jellemzésére van fentartva, talán a Bessenyei körétől kezdve az Akadémia megalapításáig.

E képcykus teljes megalakítását talán csak távolabb jövőben várhatjuk. Lotz Károly csupán a most befejezett és a Mátyás korát hasonló modorban tárgyalandó falfestmény elkészítésére vállalkozott.

De bevégezte már azonfelül, a mi a nagy teremnek nem kisebb ékességére szolgál, a gazdagon diszitett plafond nyolcszögű medaillon alakba szorított két képét, melyek egyike az ország koronás címerét mutató központtól keletre eső kép, a természet titkait jelképező sphinxxel szemben, az emberi szellemtől lelkesített nő alakjában a *tudományt*, az innenső képen pedig, ég felé szálló nő alakjában, a

ki egy amorette segítségével Psychet magával ragadja a magasba: a *költészetet* ábrázolja, szellemesen gondolt és elbájoló formába öntött allegóriában.

A terem ablakai fölött pedig a félköralakú lünettekbe az akadémia osztályainak megfelelő tudományköröket allegorizálta a művész, ugyancsak geniuszok által szolgált ifju nők képében, mely festményei találó jellemzés és magas stílű alakítás tekintetében megannyi kis remekműnek mondhatók, habár közvetlen az ablaknyílások körül lelvén helyüket, a beáradó világossággal természetszerűen ellentétes árnyékba mélyednek s csak tartósabban reájuk irányzott figyelemmel s az időjárás kedvezéséből élvezhetők teljes és a mai művészet komolyabb termékei által sehol túl nem szárnyalt érdemök szerint.

A középső lünette-kép magyarázó emblemények s az alanti szögleteket kitöltő, egyszínű árnyalatban festett, jelentős mellékalakok hozzájárulásával a *szépirodalmat*, mellette balfelől a *mennyiségtant*, ennek szomszédjában a *természettel* foglalkozó tudományköröket allegorizálja. A középső kép innenső szomszédjában a *történelmi* és *régészeti*, a legszélsőbb lünette-képen a *jog* és *államtudományt* látjuk félre nem magyarázható jelképezéssel és egyéni élet-erővel teljes alakok rhythmikus csoportozatában élénk állitva.

Ezen alakításokra az Akadémia terembizottságának 1875-dik évi programja ki nem terjeszkedik. Ezek Lotz tanár legsajátabb inspirációjának és érett

művészetének a terem legmostohább falrészeire ritka önzetlenséggel odavarázsolt termékei. És az ő mester kezei nyomait viselik magukon még nagyobb számú kisebb alakocskák, fők és jelvényes apróságok, melyek immár az építészeti tagolásában is átalakított, színnel és aranynyal gazdagon ékesített plafond ornamentikájának képezik becses alkatrészeit.

Művészeink a terem disztítésében egyetértve, nemcsak egymás mellett, hanem egymást kölcsönösen támogatva dolgoztak.

E munkaközösség nyomait mindenütt figyelemmel kísérni, kimutatni bajos, mert hiszen magának a teremnek építészeti jellegű, ékitményes disztítése, mozaikszerű, de mérsékelt csillogású tarkaságában amugy is kijátsza a szavakkal való körülírás és kifejtés lehetőségét. Szerepének fontossága abban rejlik, hogy méltó keretül szolgáljon a falfestményeknek; ezeknek méltó kerete azonban a hangulatébresztő, ellentéteket egyengető, képzeletünket elringató szelidebb színpompában ékeskedő *egész terem*. Ornamentikánk szín- és formakincse századoknak, sőt évezredeknek képezi örökségét; szerét, számát ma nap nem igen szoktuk szaporítani; de hiszen az ügyes sakkjátészó sem talál fel új figurákat, mégis a meglevők korlátolt számának ügyes és leleményes kombinációival naponkint új kedvtelést, új gyönyört tud szerezni önmagának és másoknak is. Gondolatok kifejezését se keressük tehát e rejtelmes formavilág betűsorai között, sem legkicsapongóbb dithyrambusaiban. Eszméket nem tud vagy csak hebegve kimon-

dani, de érzelmeket, sejtelmeket penget s halk melódiával kísérheti a históriai festészet mély hangu rhetorikáját. Eleget is tesz hivatásának, ha ezt teszi, ha játszi szellő gyanánt enyeleg és suttog a babér és cyprus sötét lombjai között.

Ez a tisztán ékitményes jellegű faldiszítés titka, feladata, mely simulékony, játszi természeténél fogva arannyal és színekkel behálózza, körülfonja, kiemeli vagy hátrább szorítja cél és alkalom szerint a terem vagy csarnok minden síkját és zugait, architektonikus szerkezetének lényeges vagy alsóbb jelentőségű, de összes alkatrészeit.

A monumentalis falfestészetnek ezt a kisebb, szeretnivaló testvérét, mint tudjuk, a művészet fénykorának mesterei a maga teljes értéke szerint becsülték s hogy kicsinylőleg nem gondoltak fölöle, azzal tanusították, hogy koronkint teljes odaadással maguk is foglalkoztak vele. S hogy e részben csak egy s közelebb eső példára utaljak: jusson eszünkbe, hogy itt helyben *Láng Adolf*, a műcsarnok nagy tehetségű építésze, sajátkezüleg festette ki gyöngéd ornamentikával a tanácsterem platondját, és e faldiszítések a mi kőből való kis kincsesszekrényünknek, a műcsarnoknak mindenki által magasztalt gyöngyei közé tartozik.

A mi a magunk disztermét illeti, ugy előre volt látható s a befejezett tények ma igazolják, hogy a teremnek célba vett kedvező összbenyomása első sorban nem a hazafias tárgyú történelmi falfestmények-

től, hanem ama sokkal terjedelmesebb falterületek harmonikus egybehangolásától függ, melyek tisztán építészeti jellegű diszitést igényelnek.

Tehát a falképeket környező nagyobb falterületek színezete, a karzat alatti falsíkok, a karzat és karzatidák, a plafond boltozatrészeivel, a karzat boltíveinek, fülkéinek, az építészeti keretműveknek ornamentális minősége, az alkalmazott aranyozásnak nem túlbőséges, de jól kiszámított mennyisége, esetleg még az ablaküvegek találó színes ékítése, végül pedig mindezen tényezők összege van hivatva előidézni és megszabni az egész teremnek kellően diszes hatását és komoly, ünnepélyes hangulatát.

A *Schikedianz* tanár tervei szerint és felügyelete alatt végrehajtott ily természetű munkálatok mutatják ma, hogy úgy az építész, mint a vezetése alatt működött közegek,⁹ a művészeti tekinteteket szem előtt tartották.

Kevesen tudják és még kevesebben tudják méltányolni, hogy ezen alárendeltebb feladat és jó megoldása mennyi gondot, türelmet, szakismeretet és képzett ízlést tételez föl az intéző művész részéről; s ha mindezen tulajdonságok feltalálhatók benne, a munka kielégítő végrehajtása, az előzetes vázlatok és tervrajzok nagy számán kívül, a hely színén, a terem egész magasságában eltorlaszoló és elhomályosító állványok tetején foganatosítandó mennyi próbát, időrabló és költséges, minduntalan megújítandó számtalan kísérletet igényel.

Az ily siker érdeme pedig kétszeres elismerésre méltó minálunk, hol a magasabb körű disztetés terén még a legképzettebb tehetség is a gyakorlat és megújuló alkalom hiányában nélkülözni kénytelen azt az iskolát, melyet másutt, a nagyobb művészeti központok közül, a jó tradíciók és a milliárdok országában ma már maga az élet nyújt, és melyet bő mértékben hajdan, a művészetek megifjodása korában, pl. Olaszország kisebb udvarainak fényűzése, szokásai és derült életkedve nyújtottak volt.

Schikédanz tanár, az akadémia nagy termének disztítése körül, külön e célra tett olaszországi tanulmányutjában keresett és talált szerencsés sugalmakat, melyek az alkalmazott motívumok megolvashatlan számában és jó izlésű, helyesen kiesztelt szinkombinációkban nyilvánultak. Érdemeit tetézi az a bölcs mérséklet, melyet művében tanusított, jól tudva azt, hogy milyen rangú művésznek kell segédkezet nyújtania, másodjelentőségű, mégis igen fontos közreműködésével. Büszkeségét helyezte abba, hogy annak maradandó becsű művét tőle telhetőleg s minél jobban érvényre juttassa s dicséretére legyen mondvá, hogy önmegtágadással járó törekvésében célját elérte.

Nem ő igényli, hanem átnyújtja szívesen a példát a nagy mesternek, ki azt viszont magától is elutasítaná.

Lotz Károly így tesz mindig, s most is következtetés marad önmagához, mert teljes életében a művészet legmerészebb hágoit mászva, ha felért a

célbavett magaslatra, mindenha igénytelenebb vándornak nézte magát azon társainál, kik szelidebb lejtőkön, taposott ösvényeken haladtak, kényelmesen, a magasabb becsvágy vérig sarkaló ösztöne, álmotrabló kételyei nélkül.

Legszebb éveit, — csak igen szűk körben igazán méltatva, — nagyszabású tehetségéhez és műveltségéhez mértén mondhatni jelentéktelen megbízások teljesítése közben élte át. De sohasem zugolódott — és közöttünk maradt. Most, hajló korában, igénybe vennők ritka képességét a kimerülésig.

S mikor ember kell a gátra, mikor oly kényes művészeti igények léptek előtérbe, mint az operaház plafondja és az akademia falképei körül; ugyanakkor, mikor a haladottnak hirdetett külföldön egy-egy monumentális geniust igénylő feladat megoldása végett fél Európát felkutatnák eredmény nélkül, mert oly kevesen vannak ma már, kik a magasabb stílű műfajok körében helyt állani képesek: akkor a félreeső Magyarországon végre fölfedezzük Lotz Károlyt, ki mint a vén Toldi, Lajos udvarában, súlyos kardjával, melyet ifjabb levették forgatni nem tudnak, szerényen előáll és mintha csekélysegről volna szó, dicsekvés nélkül megmenti az ország becsületét.

Reá, Lotz Károlyra is teljesen illenek *Lafayette*, a francia művészeti ügyek egyik főintézőjének szép szavai, melyeket a párisi operaház falfestményeinek nagy művésze, *Baudry* Pálra vonatkozólag mondott, midőn ez, óriási művének befejeztével, leg-

szebb férfikorában váratlanul kimúlt s ezen alkalomból, hátrahagyott műveinek egy részét nagy kegyelettel kiállították:

»Egyéniségének emléke fönmarad közöttünk — mondá alig két évvel ezelőtt *Lafenestre* — és szintoly felejtethetlenek lesznek előttünk művei is, melyekben a tudós álmodozó oly jól tudta lelke legfinomabb rezdüléseit megrögzíteni, bennünk pedig ápolni és fentartani képes volt a magasabb rendű szépek tiszta érzetét, az ókor szent örökségét, melyet nincs jogunk veszni hagyni. A francia iskolában csakhamar éreztetni fogja magát az ür, melyet e hallgatag remete maga után hagy. Ritkán látták, — sohasem hallották őt. Csak azt tudtuk felőle, hogy félreeső műtermében elvonulva él, Páris közepén, és dolgozik szüntelenül, törhetlen elmélkedés és tanulmányozás közben. Senki sem csodálkozék, ha bármely percben váratlanul leszállani látták egy-egy új remekművel kezében. Az önmagára maradásnak ez a szilárd hatalma, (*puissance*,) a hallgatásnak ez a méltósága, az életmódnak ez az igénytelensége, buvárlatainak ez a szívóssága megannyi ritka, de valójában ép oly szükséges példát nyújtott, mely talán néma szemrehányás lehetett a charlatánoknak, a lármacsínálóknak és cselszövőknek, de mely példa üdvös bátorításul szolgált minden őszinte törekvésű és szerény megadással hivatásuknak élő művészeknek.«

Előadásom hosszabbra nyúlt, mint ez alkalommal kívántam volna. S ezért bocsánatot kérek. A

harmadik felolvasónak nem szabad hogy sok mondanivalója legyen. De ma feladatomban teljesítésében elismeréssel és ez elismerés némi indokolásával tartoztam Lotz Károly és Schikédanz Albert uraknak az akadémia céljaira szentelt lelkiismeretes és hazafias fáradozásaikért, melyek sikerében ma mindnyájan gyönyörködünk.

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADEMIÁ
KÖNYVTÁRA

Édes barátom Lovánt!

Engedd meg kijelentésem
hogy aggodó figyelemmel kísé-
rem Rivetelés irányu nyilvántar
felfedését a múlt hetekben, -
főszórván magamnak, hogy
arad elmulattat, elv. elalattori -
munka alkatmával ösintse felfed-
Rivántarimat fogom vélet -
bővebb magyarázatul Rivántar.
melles táradni.

Most azonban - meg nem
várva az alkatmat - Kirely
újra átvétél nives icentelést
akarom megköszönni. - Min-
egy rólat mondó melez Rivántar -
rú - úgy kárvá várt. Meg is
értelmem is ösintem neki.

Szívvel átvétél is minden jót
Rivántar neki jövőre is
régi hívet

594 febr. 20. é.

Kirely.